

תגובות על המאמר "מחזון למציאות" מאת אברהם לוי:

מחירה של פרופסיונליות

אמיתי המנחם

הדיון במעמדו, בדפוסי עבודתו, במקצועיותו ובמסלולי הכשרתו של העובד עם נוער בסיכון ובמצוקה, בקהילה ובפנימייה, מתקיים כבר שנים רבות. בחמש עשרה השנים האחרונות פורסמו שורה של מאמרים העוסקים בזאת (גרופר, 1999; המנחם וכפיר, 1994; כהן וכהן, 2001; לוי, 2003; שרר, 1989). המאמר האחרון של לוי מתפרסם בגיליון הנוכחי של **מפגש**. אין זה מקרה שהמאמרים האחרונים הדנים בנושא מתפרסמים ב**מפגש**, שכן עניינו של כתב העת שלנו הוא בראש ובראשונה חינוך, טיפול ורווחה של ילדים ונוער, והוא רואה לעצמו חובה לדון בעובדים עם אוכלוסיות אלה ובדילמות המעסיקות אותם.

לעובד עם נוער יש כמה שמות מקצועיים, לרוב על פי השירות שבו הוא מועסק ומסלול הכשרתו. במאמרו של לוי מדובר בעובדים סוציאליים של השירות לנוער וצעירים של משרד העבודה והרווחה; מאמריהם של גרופר (1999) ושל כהן וכהן (2001) עוסקים בעובד החינוכי-הסוציאלי בפנימיות של משרד החינוך ומשרד העבודה והרווחה; ומאמרם של המנחם וכפיר (1994) עוסק בעובד קידום נוער בקהילה או בפנימייה ללא זיקה לשירות מסוים. השימוש בשמות השונים אינו רק תלוי שירות, אלא מייצג תפיסה מקצועית, השקפת עולם הכשרתית וסגנון תעסוקתי.

בתגובתי זו, שאני מקווה כי היא רק הראשונה בסדרה ושבעקבותיה יגיעו ויתפרסמו נוספות, אני מבקש להתייחס להיבט אחד של הדיון שנוגע ב**הכשרת העובד**. לסוגיה זו יש מטבע הדברים משקל רב, אם לא מכריע, בגיבוש הזהות המקצועית.

הכותבים השונים הדנים בעניין חלוקים בדעותיהם. שרר (1989) מדבר על עובדי קידום נוער כעל עובדים "סמך-מקצועיים" מנקודת מבטה של העבודה הסוציאלית. גרופר

(1999) וכן כהן וכהן (2001) מתחבטים בשאלה של מודל הכשרה מקצועי, חוששים מן המחר מבחינת צורכי האוכלוסייה ומציגים מודלים אחדים של הכשרה, עם ובלתי תואר אקדמי. כהן וכהן (שם) כותבים מפורשות כי –

הסבת העבודה החינוכית-סוציאלית למקצוע עלולה לגרום לכך שיודגשו בה רק ההיבטים של העיסוק המלווים ביוקרה מקצועית, בייחוד ההיבט הטיפולי במובן של therapy (תופעה שכבר קימת במגזרים אחדים) וגם ההיבט החברתי המייחד את עבודת העובד החינוכי-סוציאלי, ואילו התחומים האחרים של העבודה, הטיפול במובן של care, יוזנחו (שם, ע' 139).

המנחם וכפיר ציטטו בשנת 1994 ביקורת שהושמעה כבר בשנת 1989 (שינדלר, 1989, ע' 305), שעל פיה מקצוע העבודה הסוציאלית נוטה ל"הזנחת אוכלוסיות שהיו מוקד העיסוק של העבודה הסוציאלית, דהיינו העניים ומחוסרי האמצעים". על פי שינדלר (שם), "שפע שיטות ההתערבות שהעבודה הסוציאלית אימצה לעצמה גרר... הפקרת הטיפול בבעיות ובאוכלוסייה שבמשך זמן רב היו בתחומה", וכך "נטשה העבודה הסוציאלית את משימתה העיקרית", ועובדיה "החלו לארגן ולבנות את עבודתם לא לפי צורכי החברה אלא לפי הצורך של המקצוע בהכרה חברתית" (שם, ע' 306). במילים אחרות, נסיונותיה של העבודה הסוציאלית לפלוש לתחומה של הפסיכולוגיה הקלינית, הדלה יחסית בכלים לעבודה עם אוכלוסייה שמצוקתה חברתית, הרחיקה מיעדה הראשון (המנחם וכפיר, 1994, ע' 105).

ביקורת ברוח זו הולכת ומתעצמת בשנים האחרונות ביחס לעבודה הסוציאלית בארץ (רוזנפלד, 1993; רוזנפלד וסייקס, 2000), בעיקר לנוכח העובדה מעוררת הדאגה (וייס וגל, 2001) שהעדפותיהם המקצועיות של סטודנטים בעבודה סוציאלית נוטות לכיוון של טיפול פסיכותרפויטי במתכונת של פרקטיקה פרטית, תוך התרחקות משירותים ומפרקטיקות שעניינם אוכלוסיות במצוקה עמוקה.

לוי, במאמרו האקטואלי בחוברת זו, מאשש באופן ברור את הטענות האלה ומביא את ביקורתו של **מבקר המדינה** על התרחקותם של העובדים הסוציאליים של השירות לנוער וצעירים במשרד העבודה והרווחה מהאוכלוסייה הזקוקה לעזרתם, תוך נסיגה ממודל העבודה המקורי המתאים לאוכלוסייה זו. לוי טוען שסיפוחם של עובדי השירות ללשכות לשירותים חברתיים החזיר את העובדים אל אותן מסגרות ממוסדות ואל אותם דפוסי עבודה ושיטות טיפוליות הנלמדים במסגרת הכשרת העובדים הסוציאליים בהשראת הפסיכולוגיה (בעיקר שיחות טיפוליות במשרד עם בני נוער שפנו ביוזמתם לסיוע), ואשר **לא התאימו כבר בשנות השישים לאוכלוסיית הנוער במצוקה**. לוי מוסיף ואומר ששיטות של איתור ויישוג של בני נוער "מנותקים" שאינם פונים לעזרה אך נזקקים לה מאוד, כמו גם עבודה במרחב הפתוח או הפעלת תוכניות חברתיות ככלי טיפולי, נתפסות כחריגות, מאיימות, זרות, לא מקצועיות ואף משוללות היגיון.

כתוצאה מכל זה נדרש השירות לתהליך ארגוני מורכב של הטמעה מחודשת של חזונו המקורי על מנת להחזירו אל יעדיו ואוכלוסייתו, **כולל קורס בסיסי דו-שנתי להכשרת**

עובדים חדשים ברוח החזון המקצועי! תהליך זה, בהנהגתם של קברניטי השירות, ראוי להערכה מעצם התרחשותו, שכן אין זה שכיח במקומותינו לקיים הליך בדיקה אמיץ וחושפני כזה הקורא תיגר על נורמות עבודה והכשרה.

השאלה העולה מן הדברים האלה נוגעת בתהליכי הכשרת העובד ובזהותו. במאמרו (המנחם וכפיר, 1994) טענו ש"הכשרתו של העובד הסוציאלי אינה ייחודית לעבודה עם נוער" (שם, ע' 110), והצבענו על הצורך בהכשרה ייעודית פרופסיונלית לעבודה עם נוער במצוקה. במאמר תוארו בהרחבה ובפירוט רב, על פני מישורים רבים, יתרונותיה של הכשרה אקדמית תיאורטית מלווה בהתמחות מעשית שיטתית על הכשרה לא אקדמית, חלקית ולא פרופסיונלית. כמו כן ניתנו הנמקות הנוגעות הן בצורכי האוכלוסייה, המצריכים שילוב בין תהליכי איתור ויישוג (reaching out) לא פורמליים לבין התערבויות חינוכיות, חברתיות, טיפוליות ותפקודיות; הן בצורך לגבש גוף ידע ולהטמיע דפוסי עבודה גמישים, משתנים ולא ממוסדים; והן בצורך לעצב זהות מקצועית של עובד נוער בעלת מייצב פרופסיונלי מופר במסגרת מקצועות העזרה.

באותו מאמר הצגנו את המסלול לקידום נוער של מכללת בית ברל, שעונה על דרישות אלה. המסלול מציין בשנת 2003 **עשרים שנה מוצלחות לקיומו**. בוגרים רבים עובדים כיום בשירותי נוער שונים, ומנהלי השירותים מביעים שביעות רצון והערכה רבה ביחס לתהליך ההכשרה המותאם לבני נוער בשדה, כולל במערכות חינוך פורמליות המתמודדות עם בעיות של נשירה ואלומות של ילדים ובני נוער (המנחם, 1995). המסלול מעניק כפל תואר – תואר אקדמי ותעודה מקצועית מוכרת כעובד טיפולי וחינוכי לנוער. נוסף על כך הוא מפעיל באמצעות סגל ההוראה שלו, כבר יותר מעשר שנים, יחידת אבחון מקצועית לבני נוער ולמשפחותיהם, ומקיים באופן שגרתי תוכניות להכשרה של מדריכי סטודנטים. כמו כן הוא שותף פעיל בכתב העת **מפגש** ותורם לשדרוג מעמדו. לאחרונה אף החלה היערכות לבניית תוכנית **לתואר שני** בעבודה עם נוער, והותוו רעיונות ראשוניים לקידום הדבר.

למרות הצלחתו המוכחת של המסלול לאורך שנים, הרעיון העומד בבסיס קיומו – קרי, הכשרה פרופסיונלית אקדמית ייעודית – לא קנה לו מספיק תומכים, והדגם הנוכחי במתכונתו המלאה טרם פותח במוסדות הכשרה נוספים. (בשתי מכללות, בצפון הארץ ובדרומה, פותחו דגמים חלקיים בלבד.) במקום זה נמשך הוויכוח לגבי הצורך בהכשרה ייחודית, ושירותי נוער שונים במשרד החינוך ובמשרד העבודה והרווחה קולטים עדיין עובדים ממדעי ההתנהגות לסוגיהם (עבודה סוציאלית, קרימינולוגיה, חינוך, טיפול באומנויות), וכן מדריכים בפנימיות ואף סטודנטים חסרי הכשרה, לתפקידי חינוך וטיפול הכרוכים בחיכוך קרוב ויומיומי עם בני נוער המצויים במצוקה קשה.

במשרד העבודה והרווחה הדבר נעשה באצטלה פרופסיונלית של העבודה הסוציאלית, שהינה למעשה גילדה רבת-כוח הקובעת כי רק מי שחברים בה מתאימים למלא תפקידי טיפול בנוער. כך העבודה מקבלת אופי צר ומוגבל, בניגוד לצורכי הנוער,

כפי שמראה לוי, וללא כל הצדקה עניינית פרט לכוחה של הפרופסיה. הדבר גם גורם לבזבוז משאבים יקרים בשל הצורך לקיים קורס הכשרה נוסף דו-שנתי ללמידת העבודה.

משרד החינוך מתעטף באצטלה של "פלורליזם מקצועי", המחפה למעשה על חולשה ואי-יכולת – ואולי אף אי-נכונות – להתחייב לפיתוח פרופסיונלי ייעודי של עובדים עם נוער. המשרד נאלץ לפיכך לבזבז את משאביו, המעטים בלאו הכי, על הכשרה תוך כדי עבודה של עובדים שאינם מצויים ברזי ההתמודדות עם נוער, ולא ברור כלל כיצד קורס קצר יכול לעצב דפוסי עבודה יעילים שניתנים להפנמה לאורך זמן.

קברניטי השירותים של הפנימיות והמוסדות חוששים שעובד פרופסיונלי יתרחק, תוך שימוש ב"רציונליזציה טיפולית", מן היחס האישי החשוב כל כך לבני הנוער, ולפיכך הם מקיימים מסגרות הכשרה חלקיות ופרופסיונליות למחצה. אולם מתחת לאמירה זו יש שיקולי עלות ואי-רצון לקבל או להסכים שעבודה עם נוער דורשת **הכשרה מעמיקה במיוחד**, דווקא בגלל הצרכים והמענים המגוונים הנדרשים, וששינוי באיכות העובדים ידרוש שידוד מערכות פרופסיונלי בפנימיות. התוצאה היא שלאורך השנים יש תחלופה גבוהה של עובדים שאינם מחויבים ואינם שבעי רצון, בעוד שידיהם של העובדים הפרופסיונליים המוכרים בפנימייה – קרי, העובדים הסוציאליים או הפסיכולוגים – מלאות עבודה, והם מצויים לא פעם על סף קריסה מפאת עומס.

בדרך זו השירותים השונים משלמים את מחיר **העדר הפרופסיונליות**, ופוגעים במענה הניתן לנוער הנזקק וביכולת לגבש מקצוע מתפתח וצומח הדרוש כל כך לעבודה עם צעירים ובני נוער בחברה מרובת עדות, קבוצות ותרבויות כשלנו.

מקורות

- גרופר, ע' (1999). הדגם הרצוי למחנך פנימיה מקצועני בישראל. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 12–13, 11–27.
- המנחם, א' (1995). עובד חינוך טיפולי: מקצוע חדש במערכת הבית ספרית. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 7, 30–53.
- המנחם, א' וכפיר, ד' (1994). ההכשרה והעיסוק בקידום נוער במצוקה: הכשרה אקדמית לקראת פרופסיה. **חברה ורווחה**, (1), 99–113.
- וייס, ע' וגל, ג' (2001). העדפות מקצועיות של סטודנטים מתחילים לעבודה סוציאלית בישראל. **חברה ורווחה**, (2), 159–177.
- כהן, ע' וכהן, א' (2001). הכובד החינוכי-סוציאלי – האם אפשרי מעבר מעיסוק למקצוע? מחקר מדיניות. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 15, 121–143.
- לוי, א' (2003). מחזון למציאות – תהליך בניית חזון מקצועי לשירות לנוער וצעירים במשרד העבודה והרווחה. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 17, 107–129.

רוזנפלד, מ"י (1993). שותפות קווים מנחים לפיתוח פרקטיקה עם ולמען אוכלוסיות מובסות. **חברה ורווחה, יג(3)**, 225–237.

רוזנפלד, י' וסייקס, י' (2000). "והיינו הולמים" לקראת שירותים טובים דיים בעבור משפחות וילדים. **חברה ורווחה, כ(4)**, 421–445.

שינדלר, ר' (1989). העבודה הסוציאלית וקביעה מחודשת של מטרותיה החברתיות. **חברה ורווחה, ט(3)**, 303–310.

שרר, מ' (1989). התמקצעות עובדי קידום נוער בישראל: הבטחות ומימושן. **חברה ורווחה, ט(3)**, 240–259.

